

Az információs magatartás elméletei – válogatott teoretikus modellek és elméletek ismertetése

Theories of Information Behavior /
Ed. Karen E. Fisher,
Sanda Erdelez,
Lynne Mckechnie. – Medford,
N.J. : Published for the American
Society for Information Science
and Technology by Information
Today, 2005. 431 p.
ISBN: 157387230X
A Kongresszusi Könyvtár raktári
jelzete: ZA3075.T465 2005

Mi szükségünk lehet egy halom tömörített elméletre, amikor a folyamatosan bővülő és megújuló elektronikus forrásokkal sem tudunk lépést tartani, a jobbnál jobb kézikönyvekről nem is beszélve? És vajon mit szóljunk egy amolyan, első látásra, „információtudomány dióhéjban” kinézetű műhöz, amikor minden rendes könyvtáros összevonja szemöldökét az online módon szaporodó, kollektív módon szerkesztett wikik, az érettségizők gyorssegélyeként funkcionáló regénytömörítések láttán?

Az amerikai kultúrában az elektronikus idők beállta előtt is nagy hagyományai voltak az ilyesféle kiadványoknak. A kétszázéves Wiley és Fiai Könyvkiadó által felvásárolt *Cliffs Notes* sárga füzetek 1958 óta szolgálnak tanulási segédanyagként, aminek következtében a legtöbb egyetemista is csak a húsz oldalra redukált Iliászt olvassa el az eredeti mű helyett. Az Ebay-vel, az online aukciós oldallal egyidős, eredetileg Harvard-diákok által indított, de azóta az egyik legnagyobb könyvterjesztő, a Barnes&Noble tulajdonba került *Spark Notes* online is elérhető, ingyen. Nyomatott formában hihetetlenül népszerűek még a valamilyen oknál fogva ugyancsak sárga borítójú *Dummies*-könyvek, amelyekkel már magyarul is találkozhatunk.

A *Theories of Information Behavior* című könyv viszont nem egészen ez a műfaj. Az úttörő jelentőségű mű az elmúlt évtizedek legjobb, legismertebb vagy legtöbbet idézett információs magatartásra vonatkozó elméleteit, feltételezéseit és teoretikus modelljeit mutatja be világos és közérthető stílusban, egyetlen könnyen használható, átgondoltan és nagy figyelemmel szerkesztett kötetben. A tömör ismertetéseket az amerikai információtudomány nyolcvan rangos képviselője írta, akik között ott találjuk több elmélet szülőatyját is.

A kötet megjelenésének ötlete az Amerikai Információtudományi és Információtechnológiai Társaság (American Society for Information Science and Technology, ASIST) égisze alatt működő, az információs igények és az információkeresés és -használat kérdéseivel foglalkozó érdekcsoport (Special Interest Group on Information Needs, Seeking, and Use, SIG USE) 2003-as szimpóziumán született, ahol az információs magatartás elméleti kérdései jelentették a központi témát. A kötet megjelenése az amerikai Múzeumi és Könyvtári Szolgáltatások Intézete (Institute of Museum and Library Services, IMLS) jóvoltából vált lehetségessé, a szerkesztők a szakma legjavát képviselik. A könyvet a szakterület egyik meghatározó egyénisége, a néhai *Elfreda Chatman* emlékére ajánlották.

A szerkesztők bevezetőjükben az információs magatartást a legszélesebb értelemben határozzák meg, amiben benne foglalják mindazt, ami különféle összefüggésekben az információs igényekkel, információkereséssel, az információ kezelésével, információadással és -kéréssel kapcsolatos. A kötet hetvenöt fejezetből áll, három hosszabb és hetvenkét rövidebb írásból, mind egyiket bibliográfia és ábrák tesznek teljessé.

A könyv első három, terjedelemre nézve lényegesen hosszabb lélegzetű fejezetét a tudományág három nagynevű képviselője írta. Az első fejezetben *Marcia Bates* a meta-elméletek, elméletek és teoretikus modellek fogalmát járja körül a könyvtári-információtudományi kutatások területén. Találó észrevételét, miszerint a szakterület legtöbb elmélete egyelőre a modell fázisában létezik, a kötet egésze igazolja. A könyvben később részletezett Zipf legkisebb erőfeszítés elvét alkalmazva mutatja be, hogy alakulnak a magatartásformákat megjósoló empirikus elvek a magatartást magyarázó elméletté. Bates fejezete az információs magatartások kutatásában még a jövőben meghatározó lehet, mivel az elméletalkotás folyamatát vizsgálja egy adott tudományágon belül. A második fejezetben *Brenda Dervin* a módszertan és az elmélet közötti kapcsolatot

vizsgálja saját értelemkeresési (sense-making) elmélete vonatkozásában. Dervin az elméletek három csoportját különbözteti meg, úgymint empirikus kutatásokon alapuló szubsztantív elmélet, metateória és a módszertan elmélete, majd vizsgálja a közöttük lévő kapcsolatot az elméletalkotás szempontjából. A harmadik hosszabb fejezetben *Wilson* ugyancsak saját információkeresési modelljének alakulásán keresztül magyarázza, hogyan épülhetnek be elméleti elemek egy általánosabb modellbe.

A további hetvenkét fejezet ábécérendben ismerteti az elméleteket és teoretikus modelleket, a címszó alapja az elmélet közhasználatban forgó neve. Egyaránt találunk közöttük ismert vagy sokat tesztelt elméleteket és újabban alakuló, kezdeti stádiumban lévőket is. Többet más tudományágból vettek át. A három- vagy négyoldalas fejezetek felépítése tartalmilag és formailag azonos. Minden fejezet röviden ismerteti az adott modell vagy elmélet eredetét, esetleg rövid történeti áttekintést ad, majd részletezi alapvető jellemzőit. A legtöbb ismertetés kitér metodológiai aspektusokra és az alkalmazásokra, sőt némelyik párhuzamot von rokon elméletekkel és modellekkel is. A fejezetek végén ott található az elsődleges és másodlagos források listája, illetve az adott elméleten alapuló publikációk közül is néhány. Felsorolni is lehetetlen mindet egy rövid ismertetőben, így álljon itt néhány önkényesen kiragadott példa: *Savolainen* elmélete a hétköznapi információkeresésről, *Kuhlthau* modellje az információkeresés hat fázisáról, *Erdelez*től a véletlenszerűen szerzett információ modellje (information encountering), *Chatman* elmélete az információtól való megfosztottságról (information poverty), *Belkin* anomális tudásállapot-modellje (ASK, anomalous state of knowledge), információkeresés a világhálón (*Turnbull*), stb. Jóllehet az olyan nevek, mint *Bandura*, *Csikszentmihályi*, *Habermas*, *E.T. Hall*, *Hofstede*, *Vigotszkij* vagy *Zipf* már ismerősen csengenek más tudományágakból, elméleteik az információs magatartásokra vonat-

kozta új távlatot nyerne.

Kinek szánhatták ezt a kötetet a szerkesztők? Azoknak, akik az információs magatartás tudományát korábban azzal vádolták, hogy elméletekben szegény? Azoknak, akik előtt igazolni és dokumentálni kell a tudományág létét? Az ismertetett elméletek sokfélesége és gazdagsága cáfolja, hogy elméletileg megalapozatlan, mondacsinált áltudományoskodásról lenne szó. Viszont a kötet megjelenése egyben azt is jelzi, hogy ez a tudományág nem egyetlen elméletre korlátozódik, hanem sokféle feltételezésre, modellre, elvre és elméletre épít, vagyis izgalmas, élő tudomány. Habár az egyes fejezeteket nem az adott modell ellenzői írták, és ily módon könnyen elfogultsággal vádolható a szerkesztés, a kötet ebben a formában is hasznos mindenk számára, aki bármilyen módon érintett az információs magatartás kutatásában, megfigyelésében vagy általában az elméletalkotásban. Sok fejezet az eddigi fejlemények áttekintése után további kutatási irányokat és lehetőségeket javasol, illetve azzal zárul, hogy megfogalmazza az igényt az adott elmélet vagy modell továbbfejlesztésére. Mindenhol szerepel a szerzők és az elmélet alkotóinak elérhetősége, ami megerősíti a kötet további magas szintű kutatásokra ösztönző szerepét, mivel a célközönség magában rejtja a potenciális új kutatókat is.

Több információtudományi és könyvtárinformatikai PhD-kurzus máris tankönyvként használja a kötetet, amire a könyv enciklopédikus-lexikonszerű felépítése nem feltétlenül tűnik alkalmasnak. Igaz, nehéz lenne bármilyen más, logikus vagy a használhatósági szempontokat jobban figyelembe vevő csoportosításban elképzelni ezeket az összefoglalókat. Így viszont

a témában kevésbé járatos olvasó kénytelen az egyébként kiválóan összeállított, címszavakat és szerzőket egyaránt tartalmazó indexre hagyatkozni, ebben az esetben a kötet valóban remekül használható segédkönyvként. Az egyes elméletek közötti összefüggés és egyéb megfelelések felfejtésére azonban csak a szakterületen járatos kutató képes, vagyis a kezdő számára elengedhetetlen a témavezetői irányítás.

A könyv megjelenése több okból jelentett nagy élményt számomra. Egyrészt az ember mindig örömmel látja, hogy jó úton jár, és lényeges tanulmányokat olvas. Nem főállású kutatóként hihetetlenül nehéz az elszórva megjelent fontos cikkeket felderíteni. Másrészt, könyvtárosként illendő kicsit sznobnak lenni, és úgy tenni, mint akinek a kisujjában van ez is. Komolyabbra fordítva a szót, a referenz szolgáltatásban valóban nélkülözhetetlen ez a kiadvány. Enciklopédiát és kézikönyvet szerkeszteni általában nehéz vállalkozás, nemhogy elméletekre vonatkozó művet. Szerkesztői szemmel nézve, heroikus munka lehetett tíz országból nyolcvanegynéhány szerzőtől ilyen remek szövegeket beszerezni. Végül pedig, egy megjegyzés eredeti szakmám emlékére, egykori angoltanárként üdítő volt olvasni a világos, pontos mondatokat az anyanyelven is sokszor nehezen kibogozható elméletek ismeretében.

A *Theories of Information Behavior* című mű remek kézikönyv, mindenképpen megérne egy magyar kiadást. A zanzásított kultúrából pedig inkább idézzünk egy gyermekkori emléket, amelynek révén sokan tovább léptünk és elolvastuk az eredeti műveket is, Charles és Mary Lamb *Shakespeare-mesék* című könyvét.

Hajnal Ward Judit

Könyvtári Intézet **Könyvtörténeti és Könyvtártudományi** **Szakkönyvtár**

Budapest, I. Budavári Palota F. épület
Levélcím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3795
e-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2007. április —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

*(A LISA-t könyvtárunkban helyben
szolgáltatjuk)*

a szakkönyvtár honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

Szakkönyvtár menüpont

Könyvtári Figyelő:

<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html>

az online katalógus (LibriVision):

http://nektar1.oszk.hu/librivision_hun.html

**magyar könyvtári lapok
tartalomjegyzéke:**

www.matarka.hu

Dokumentáció, Könyvészet,
Könyvtárak opció

**könyvtárközi kölcsönzés,
dokumentum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

**online tájékoztatás a LibInfo
keretében:**

<http://libinfo.oszk.hu>

adatbázisok (MANCI, THES):

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>